

Сергій Лисенко, спираючись на віднайдені архівні джерела, пропонує до розгляду генеалогічне дослідження “уманської” лінії шляхетського роду Незабитовських герба Любич (кін. XVII – поч. XX ст.); з’ясовує його місце серед інших студій генеалогії роду, здійснених на теренах України.

Віталій Тельвак, визначивши історіографічний контекст появи малознаної німецькомовної праці М. Грушевського “Чи вже написана історія русинського народу” (надрукована у 1906 р. у Лейпцигу), яка була відповіддю на рецензію В. Мільковича, досліджує вплив указаної роботи учня В. Антоновича на розкриття специфіки формування дискусійного поля української історіографії на початку XX ст.

Михайло Кріль та Наталія Лешкович систематизували інформацію про утворення товариства “Руська шляхта” в Галичині на початку XX ст., досліджували основні напрямки указаної організації, з’ясовували суспільно-політичну орієнтацію її членів. Публікацію доповнюють цінні документальні матеріали, зокрема, статут організації, відозва до шляхти, повідомлення про скликання загальних зборів товариства, список його членів.

У статті Вікторії Тельвак, на основі аналізу наповненості польської газети Дрогобича кінця XIX ст “Gazeta Naddniestraska”, доведено вагомість інформації для реконструкції історії міста, його околиць 1884-1889 рр.

Надія Халак дослідила репресії над українським населенням в Австро-Угорщині у роки Першої світової війни, запропонувала на суд читачам спогади в’язня концтабору Талергофа протягом 1914-1915 рр. лемка Івана Констанкевича.

Завершує рубрику публікація Юрія Кузьміна, в якій автор подає інформацію про життєвий та творчий шлях вченого Володимира Косика. Доповнює статтю вибрана бібліографія історичних студій автора.

У рубриці “Огляди та рецензії” В. Тельвак розглядає восьмий том серії “Грушевськіяна” – монографічне дослідження професора Любомира Винара, – який присвячений співпраці М. Грушевського на форумі Наукового товариства імені Шевченка кінця XIX – початку XX ст. Л. Тимошенко рецензує студію Мар’яна Долинська, присвячену історичній топографії Львова. Ю. Стецик подає огляд археографічної збірки “Собори Львівської єпархії XVI – XVIII століть”, упорядкованої І. Скочилиасом (він також є автором історичного нарису, який складає невід’ємну частину видання). Автор наголошує, що подібне дослідження важко знайти у сучасній українській історіографії. Ігор Черновол дає високу оцінку монографії Я. Грицака “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886)”.

Рубрика “Хроніка та інформація” представлена покажчиком змісту всіх десяти випусків ДКЗ (уклав Василь Менько), повідомленнями з приводу ювілеїв відомих українських вчених: 80-річчя професора Ярослава Дашкевича (Л. Тимошенко), 75-річчя професора Любомира Винара (Л. Тимошенко, Євген Пшеничний, В. Тельвак), 60-річчя доцента Євгена Пшеничного (Валерій Скотний). В кожному з них подано інформацію про їх життя та діяльність.

Загалом варто відмітити, що матеріали, представлені в десятому випуску Дрогобицького краєзнавчого збірника, є цінним доробком як з регіональної, так і загальної історії України. Вважаємо, що запропоновані дослідження послугують подальшим науковим розробкам та будуть широко використовуватися істориками-фахівцями.

Іван Удовик

Присяжнюк Ю.П. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. – Черкаси: “Вертикаль”, ПП Кандич С.Г., 2007. – 640 с., іл.

З огляду на домінування упродовж тривалого часу подієвої інтерпретації історичного процесу, історіографія українського селянства рясніє низкою нез’ясованих проблем конкретно-пізнавального та теоретичного характеру. За таких обставин навіть залучення значного за обсягом

фактологічного матеріалу не завжди дає змогу концептуально наблизитися до з'ясування історії “масових процесів” на селі.

Докладніше кажучи, культурно-антропологічні та ментальні студії різних прошарків населення (зокрема й селянства) мало привертала уваги фахівців України. Хліборобська верства виступала радше об'єктом етнографічних чи народознавчих описів, дослідницьких нарисів і статистичних узагальнень. В умовах постійного зіткнення з епістемологічною трудністю об'єднати в одну взаємопов'язану картину суспільство і його культуру, їхню багатолюдність створювали, як правило, механічно, найчастіше статистично. Аксиоматичних ознак набув популярний серед кількох поколінь українських істориків формаційний підхід (концепція класичного “економізму” марксистського забарвлення). Лише у 1990-х роках серед науковців намітився інтерес до історії ментальностей та інших модерних парадигм, які проголошували “повернення до людини”.

Грунтовна праця дослідника з Черкас є доволі вдалою спробою концептуально нового для сучасної української історіографії соціокультурного синтезу історичного поступу української хліборобської людності. Її автор, Ю. Присяжнюк, звертає увагу на особливий пласт ментальності, спосіб мислення, формування своєрідних морально-етичних норм справді унікальної (культурно іншої) верстви. У вступній частині слушно наголошує, що досягненню такої мети має допомагати полідисциплінарний підхід, в якому вбачає виправдану альтернативу “традиційному розчленуванню соціально-культурної реальності на відособлені й фактично не пов'язані між собою сфери”, такою ж мірою – урахування сучасних дискурсивних практик історіописання та набутого теоретичного досвіду. Принагідно Ю. Присяжнюк використовує інтелектуальний потенціал історіографії, що сукупно сприяє повнішому (“об'ємнішому”) відтворенню заявленої сторінки української минувшини.

Ідея соціоментальної історії запропонована як своєрідний різновид історії ментальності. У поєднанні з історією ціннісних орієнтацій, мікроісторією, історією повсякденності та іншими парадигмами це допомогло відстежити не лише культурні стереотипи, символи, міфи, колективні автоматизми буденної свідомості, а й пояснити їхню природу. Відтак об'єктом монографічного дослідження виступає всеосяжний та унікальний світ соціоментальних уявлень, відповідних їм соціальних практик українського селянства, що сукупно охоплює й чинники, які визначали сутність, тенденції, динаміку його історичного поступу. Новаторство підходу тут полягає у спробі осмислення проблеми через синтез історії й культурної антропології. Автор пропонує своєрідну картину світу селянства як соціальну історію хліборобської спільноти.

Хронологічні рамки наукового пошуку датуються другою половиною XIX – початком XX ст. При цьому автор керувався принциповим положенням про визначення кордонів епох змінами в загальній картині світу людини (с. 21), а також враховував конкретику становлення української “аграрної цивілізації”. За визначенням дослідника, означений період окреслюють “радше впливи на культурний універсум селянства, ніж його радикальна трансформація”. Відповідно Ю. Присяжнюк робить спробу з'ясувати унікальність історичного етапу, особливого збереження усталеної багатовіковим досвідом життєдіяльності традиційної соціоетнокультури, а також її інтенсивнішою проти попередньої епохи еволюцією в систему цінностей і пріоритетів доби модерності. Окреслену верхню межу дослідження – початок XX ст. (“дорадянський час – до 1917 р.”) інтерпретує, як початок кардинальних змін, що настали під впливом суспільно-політичних потрясінь більшовицької дійсності. Водночас наголошує, що “вибір хронологічних меж суттєво мотивований характером залучених джерел”. При цьому, враховуючи зазначену специфічність об'єкта дослідження, він не завжди “надто ретельно дотримується хронологічних рамок”.

Оскільки йдеться про інтегральні риси української селянської характерології, проблематика монографії актуальна і з погляду завдань, які залишаються невирішеними від часу здобуття Україною державної незалежності. Вона торкається тих глибинних першооснов історико-культурної спадщини, науково, морально й політично не озброївшись якими, марно сподіватися на оптимізацію шляхів соціально-політичної самореалізації, міжнародного ствердження України.

Прикметною є важливість реконструкції сутності, специфіки та суспільно-історичної значущості соціоментальних структур повсякдення українських селян, їхнього мислення,

розуміння моралі, творення правових норм, а насамперед практичної діяльності. Здобутком науковця можна вважати загалом вдалу спробу окреслити основні параметри дії природних і соціальних чинників на формування соціокультурної феноменології, посткріпосної еволюції, а також пояснити внутрішній світ селянства залежно від сукупності конкретних історичних і соціально-економічних умов.

Отже, маємо справу з культурно-антропологічною версією історичного поступу кількох поколінь українських селян Наддніпрянської України в період, який автор монографії обґрунтовано назвав “посткріпосним”. Ретельно виконана робота щодо системного дослідження ментального феномену хліборобів дала змогу з’ясувати їхні найтиповіші соціальні реакції через успадковані від попередніх поколінь ментальні імперативи та вироблені (точніше відкориговані) у процесі подальшої трансформації уявлення, звички, стереотипи.

На особливе схвалення заслуговують різновидові джерела та історіографічна бази дослідження, а також детальні уточнення й коментарі, що містять підрядкові посилання. Приємне враження залишає ошатність видання та його видавничі характеристики, вивіреність і редагування тексту.

Усе ж варто зауважити переобтяженість тексту уточнювальними пояснюючими мовленнєвими конструктами, що іноді ускладнює сприйняття тексту. Хотілося б зрозуміти також позицію автора з приводу понять і термінів, які він подав у подвоєному варіанті. Так, “соціокультурні (соціоментальні)” – це ідентичні поняття чи поняття з однотипного ряду? Виправдано було б, на наш погляд, глибше проаналізувати причинно-наслідковий зв’язок і взаємообумовленість процесів матеріально-господарського життя з культурно-ментальними характеристиками. Робота, вочевидь, значно виграла б від детальнішого студіювання порівняльно-регіонального аспекту.

Позатим, підготована Ю. Присяжнюком монографія є цілком самостійним новаторським дослідженням. Уперше в українській історіографії автохтонне селянство Наддніпрянщини (підросійської України) висвітлено крізь призму його соціокультурної цілісності, з притаманним йому стійким ментальним осереддям. Книжка вже викликала підвищений інтерес українських і зарубіжних (польських, канадських) істориків, свідченням чого є низка замовлень на адресу розповсюджувачів.

Алла Киридон

Касьянов Г. Україна 1991-2007: нариси новітньої історії. – К.: Наш час, 2007. – 432 с.

Усвідомлення того, що професійний історик, предметом студій якого є “новітня історія” (інші назви – “поточна”, “недавня”, “сучасна”), має справу з явищами і процесами, які ще не перетворилися на “минуле” в класичному розумінні, на жаль, із великими труднощами дається фахівцям зазначеного профілю.

Саме тому до монографічних нарисів Георгія Касьянова, що рецензуються тут, варто було б звернутися всім, хто, спромігшись уявити себе істориком сучасності, віддає належну шану канонам джерельної обізнаності, “об’єктивності”, скромності, володіє сміливістю розписатися у можливих технічних огріхах своїх досліджень, і, зрештою, розуміє, що потрапляє у широке інформаційне поле, де ніхто (починаючи з вихователя дитсадка) не цурається маніпуляцій людською свідомістю.

Концепція книги складається з шести взаємно присутніх одна в одній сюжетних ліній: внутрішньополітичне життя України, починаючи 1989-м, закінчуючи 2007-м роком, економічні й соціальні зміни, державне будівництво, формування нації і зовнішня політика України за цей період. Як і в багатьох попередніх своїх працях, слідуючи традиції верифікувати наявний матеріал політичної історії методами і джерелами статистики, соціології, права, політичної економії, соціальної психології, Касьянов залишає поле для дискусії і власне запрошує до неї, щоправда, закликаючи опонентів та однодумців виходити на той інтелектуальний рівень, де ідеологічна і